

АРМЯНСКАЯ ГЕНЕОЛОГИЯ: НАУЧНЫЙ АЛЬМАНАХ. ТОМ ПЕРВЫЙ.- МОСКВА-ЕРЕВАН: СТАРАЯ БАСМАННАЯ, 2022. - 304 С.

Մոսկվայի «Старая Басманная» հրատարակչությունը ռուսերենով լույս է ընծայել «Հայկական ծագումնաբանություն» պարբերական հրատարակչության առաջին հատորը: Պատասխանատու խմբագիրն է Ռաֆայել Աբրահամյանը, խմբագրական խորհրդի անդամներն են Ռաֆայել Աբրահամյանը, Հակոբ Խաթլամաջյանը, Իգոր Կուզնեցովը, Ալեքսանդր Հակոբյանը (Ռուսաստան), Սոնյա Միրզոյանը (Հայաստան) և Հովան Սիմոնյանը (Շվեյցարիա):

«Խմբագրության կողմից» խորագրով նախաբանում ազգաբան Իգոր Կուզնեցովը գրել է. *«Չնայած ծագումնաբանության հանդեպ ակնհայտ հետաքրքրությանը՝ մեզանում... պատերազմների, հեղափոխությունների, հրդեհների և պարզապես անփույթ գործելակերպի պատճառով չեն մնացել անհրաժեշտ փաստաթղթեր, պակասում են նաև համապատասխան տպագիր հրատարակությունները: Ներկայացվող ամսագիրն այդ բացն ինչ-որ կերպ լրացնելու փորձ է ընդամենը մեկ բնագավառում՝ հայկական ծագումնաբանության մեջ»* (էջ 5):

Հատորը բաղկացած է չորս բաժնից՝ «Հետազոտություններ և հոդվածներ», «Աղբյուրների հրատարակում», «Տեղեկատվական նյութեր» և «Մատենագիտություն. ակնարկներ. գրախոսականներ»: Ուշադրության կենտրոնում ռուսահայերն են (նորնախիջևանցիներ, չերքեզահայեր, համշենահայեր), սակայն առկա են նյութեր նաև Աբխազիայի, Վրաստանի, Բեսարաբիայի, Լեհաստանի և ԱՄՆ-ի հայերի ծագումնաբանության վերաբերյալ:

Հատորում ընդգրկված է Հայաստանում, Ռուսաստանում, Լեհաստանում, Մոլդովայում և ԱՄՆ-ում բնակվող 15 հեղինակի 23 նյութ: Դրանց բովանդակությունը ներկայացնում ենք ստորև:

Սամվել Գրիգորյանի «Հայոց թագուհի Ջաբելի խնամակալ Սիրատանի ծագման շուրջ» հոդվածում քննվում են Կիլիկյան Հայաստանի սենեշալ և պալլ Ադամ դե Գաստոնի (Սիրատան) ծագման և տիրույթների մասին տեղեկությունները: Բերվում են ապացույցներ և փաստարկներ առ այն, որ Լևոն Բ թագավորի ամենաազդեցիկ ստորակա և նրա դստեր՝ Ջաբել թագուհու խնամակալ Սիրատանը հայ քաղկեդոնական էր՝ Ատոմ անունով և որ նա մերձագակցական կապի մեջ է եղել Ռուբինյան արքայատոհմի հետ:

Անջել Զիեմբայի «Տիշկևիչ տոհմի հայկական ծագման մասին» հոդվածում միջնադարյան աղբյուրների քննության հիման վրա վերականգնվում է Լիտվայի, Լեհաստանի և Ռուսաստանի Տիշկևիչ ազնվական տոհմի ծագումնաբանական ծառի վաղնջագույն հատվածը: Հեղինակը ենթադրում է, որ Տիշկևիչները, հակառակ պնդումների, սերել են Լեհական թագավորության ռուսինյան հատվածի բոյար Կալենիկ Հայից (Միշկովիչ):

Սերջիո Բակալովի «Հայ-մոլդավական ծագումնաբանական կապերն Ալեքսանդրի, Բոտեզատու և Բեց ընտանիքների օրինակներով» հոդվածում քննվում են Բոտեզատու ու Ալեքսանդրի՝ ուղղափառ հավատք ընդունած ազնվական հայկական ընտանիքների և մոլդավական Բեց բոյարական տոհմի ազգակցական փոխառնչությունները: Որպես նրանց հայկական ծագման հավելյալ փաստարկ ներկայացվում են նշված ընտանիք-

ների գործնական ու բարեկամական կապերը մոլորվահայ ականավոր գործիչ Մանուկ բեյ Միրզայանի և նրա ժառանգների հետ:

Մարգոն Իսլամ-Բեկը «Ծագումնաբանական ավանդություններ թագաւորյան ալդարների ծագման մասին» աշխատությունում ներկայացրել է ժողովրդական ավանդություններ թագիատների (թագաւորյան ալդարների)՝ Հյուսիսային Օսեթիայի Թագաւորյան հանրոյթի վերնախավի ծագման մասին: Ըստ բանագիտական տվյալների՝ այդ տոհմը սերել է Օսեթիա տեղափոխված հայազգի արքայազն Թագաւորից (Թագավոր, Թագի):

Վլադիմիր Կոլեսովը «Ծագումնաբանական սուղոկուկամ նոր նյութեր չերքեզահայ Բոգարսուկովների մասին» հոդվածում փորձ է արել վերականգնելու չերքեզահայ առևտրաարդյունաբերողներ Բոգարսուկովների տոհմաձառը: Հեղինակի կիրառած մեթոդը հնարավորություն է տալիս հաղթահարելու չերքեզահայերի ծագումնաբանության ուսումնասիրության դժվարությունները՝ պայմանավորված երկու և ավելի անունների (հայկական, ադրդեական, ռուսական) զուգահեռ գործածման հետ:

Ուկրաինական հայագիտության հիմնադիր, երջանկահիշատակ պատմաբան Յարոսլավ Դաշկևիչի (1926–2010) «Ուկրաինայի հայերի ծագումնաբանության հետազոտության խնդիրները» նյութը համառոտ հաղորդում է ուկրաինաբնակ հայերի պատմության ուսումնասիրության և ծագումնաբանական հիմքի վերաբերյալ:

Հակոբ Խաթլամաջյանը ներկայացրել է «Պատահական արխիվային գտածո. մի վաղ աղբյուր Նոր Նախիջևանի հայերի

ծագումնաբանության մասին». նորահայտ մի փաստաթուղթ, որտեղ ներկայացված է 1781 թ. կազմված Ղրիմից տեղափոխված հայերի ցանկը՝ ընտանիք առ ընտանիք: Այն փաստորեն ղրիմահայերի և նորնախիջևանահայերի ծագումնաբանության առավել համապարփակ վաղագույն սկզբնաղբյուրներից է:

Ջորջ Աղճայանի «Բուրունքշլայի Աղճայանները» նյութում Օսմանյան կայսրության Յոզգաթ նահանգի Բուրունքշլա գյուղի Աղճայան տոհմի օրինակով ցույց է տրվում, թե օսմանյան մարդահամարները, ԴՆԹ թեստերը և բանավոր պատմությունն ինչպես կարող են օգտագործվել ընդարձակ տոհմածառեր կազմելու գործում: Մանրամասն նկարագրված են Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների, Եվրոպայի, Մերձավոր Արևելքի և Թուրքիայի հինգ ընտանիքների միջև նախնիներում անհայտ առնչությունները:

Ասդրանիկ Նահապետյանը ներկայացրել է «1835 եւ 1842 թթ. Էրզրումի էյալեթի Վերին Բասենի քաղաքի օսմանյան մարդահամարները որպես ծագումնաբանության աղբյուր. Պատիժվան գյուղի նյութը»: Առաջին անգամ հրատարակված է 1835 և 1842 թվականների օսմանյան մարդահամարների անվանական ամբողջական վերծանությունը՝ ժամանակակից թուրքերենի լատինատառ հիմքով:

Մարկ Արսլանի «Հայերի արտագաղթը դեպի Հյուսիսային Ամերիկա 1930-ականներին. սկզբնաղբյուրների բանաբաղում» հոդվածում նկարագրված են «Հայ տարագրության նախագիծ» առցանց տվյալների շտեմարանի ստեղծան հանգամանքները և խորհուրդներ այն օգտագործելու վերաբերյալ: Տվյալների շտեմարանը պարունակում 1800-ական թթ. երկրորդ կեսին և 1900-ական թթ. սկզբին Հյուսիսային Ամերիկա արտա-

գաղթած հայ ընտանիքների մասին 170.000 նշումներ:

Ռաֆայել Աբրահամյանի «Վրաց թագավոր Հերակլ Բ-ի հրովարտակը Միշվելով ազնվականներին» հրապարակումը ներկայացնում է Հերակլ Բ-ի կողմից Միշվելով տոհմին տրված հրովարտակը: Նյութն ընդգրկում է այդ տոհմի՝ նախկինում անհայտ զինանշանը, ինչպես նաև ազգաբանական սեղմ տվյալներ Վրաստանի և Ղզլարի Միշվելովների տոհմի մասին:

Աբել Կարաքեչյանի «Աբխազիայի հայկական գերեզմանոցները: Մաս Ա: Չոբանենց (Չոբանլուկ) գյուղի գերեզմանատունը» հոդվածը պարունակում է Աբխազիայի Գուդաութայի շրջանի Չոբանենց գյուղի գերեզմանոցի նկարագրությունը: Այդ գյուղը բնակեցված է Օսմանյան կայսրությունից եկած հիմնականում համշենցի և ջենիկցի փախստական հայերի ժառանգներով: Հետագա հրատարակություններում Աբխազիայի հայկական գյուղերի գերեզմանոցների նկարագրությունները շարունակվելու են:

Ռաֆայել Աբրահամյանի և Սամվել Մելիքսեթյանի «Նյութեր Ագուլիսի ծագումնաբանության համար: Մաս Ա: 1831 թ. Ներքին Ագուլիսի (Դաշտի) կամերալ նկարագրությունը» նյութը Ներքին Ագուլիսի բնակչության՝ 1831 թ. կատարված կամերալ նկարագրության հրատարակությունն է: Այն հետաքրքրական է Գողթն գավառի այս կարևոր առևտրական և մշակութային կենտրոնի ծագումնաբանության ուսումնասիրության համատեքստում: Նույն հեղինակները «Ցղնայի 1831 թ. կամերալ նկարագրությունը» նյութով գիտական շրջանառության մեջ են դրել Գողթն գավառի Ցղնա բնակավայրի վերաբերյալ այդ կարևոր ծագումնաբանական սկզբնաղբյուրը: Ցղնացիներն ու իրենց ժառանգներն էական ներդրում են ունեցել գիտության, մշակույթի,

արվեստի ու հասարակական-քաղաքական կյանքում, հայտնի է, որ այս գյուղից են սերել Կոմիտասը, Էդգար Շահինը, Ռուբեն Մամուլյանը, Անրի Թրուայան: Ռաֆայել Աբրահամյանը և Սամվել Մելիքսեթյանը ներկայացրել են նաև «1832 թ. Ղալադարասիի (Բերձոր) կամերալ նկարագրությունը»: Այն արցախյան այդ կարևոր բնակավայրի ծագումնաբանության վաղագույն սկզբնաղբյուրն է: Հրատարակվող նյութերը հնարավորություն են տալիս հետևելու Բերձորի բնակչության տոհմագրությանն ընդհուպ մինչև XVIII դ. կեսերը:

Ռաֆայել Աբրահամյանն իր «Արմավիրի բնակիչների ցուցակը, որոնք հայտնել էին իրենց արտոնյալ դասին պատկանելիության մասին» նյութում հրատարակել է Կուբանի նահանգի Արմավիր բնակավայրի հայերի անվանական մի ցուցակ: Այն կազմվել է ռուսական աշխատակազմի՝ լեռնական բնակիչների դասային իրավունքների քննության առիթով: Փաստաթղթերն արտացոլում են չերքեզահայերի՝ իրենց ռուսական ազնվականների կարգավիճակ շնորհելու պայքարի շրջափուլերից մեկը: Ռաֆայել Աբրահամյանը ներկայացրել է նաև «Սանկտ-Պետերբուրգի հայերի ընտանեկան ցուցակը. 1838 թ.» նյութը: Այն կարևոր ծագումնաբանական սկզբնաղբյուր է քաղաքի հայ համայնքի մասին: Փաստաթուղթը տեղեկություններ պարունակում է քաղաքի հասարակական և մշակութային կյանքում մեծ դեր կատարած շատ ընտանիքների մասին:

Սոնյա Միրզոյանի «Տեղեկություններ արտոնյալ դասին պատկանող հայերի մասին 1886 թ. Շուշիի կամերալ նկարագրությունից» հրապարակումը ներառում է տեղեկատվական տեղեկություններ՝ 360-ից ավելի շուշեցի հայ ընտանիքների մասին: Արտոնյալ խավերում ներառված են եղել ազնվականներ,

պետական ծառայողներ, հոգևորականներ, ինչպես նաև որոշ այլ խմբերի անձինք:

Օդրի Մեգերյանի «Էթնիկ ժառանգության պահպանումը. հայերը որպես հետազոտության օրինակ» հոդվածը 1980 թ. Սուրբ Լեյք Սիթիում (Յուրթա, ԱՄՆ) կայացած գիտաժողովում ընթերցված զեկույցի հրատարակությունն է: Այն տեղեկություններ պարունակում է ԱՄՆ-ում ծագումնաբանական հետազոտությունների նախնական փուլի, Հայկական ծագումնաբանական միության և արխիվային սկզբնաղբյուրների թվայնացման մասշտաբային աշխատանքի մասին:

Ջորջ Ադճայանի «Հիմքեր հայկական ծագումնաբանությանը նվիրված գիտաժողովի համար» հաղորդման մեջ տեղեկացվում է ԱՄՆ-ում անցկացված չորս ծագումնաբանական գիտաժողովների մասին: Դրանցում ընթերցված զեկույցների թեմատիկ ընգրկումը ներառել է հայ ծագումնաբանության արդի հարցերի լայն շրջանակ:

Ռաֆայել Աբրահամյանի «Բեկսկի դոմ» ալմանախը. բովանդակության տեղեկատու (պրակներ 1-28)» նյութում սեղմ նկարագրված են 1994-2021 թթ. նշյալ ալմանախի 28 թողարկումների ավելի քան 250 հոդվածներ: Դրանք նվիրված են պատմության և ազնվականության ծագումնաբանության հարցերին:

Հատորի վերջում տրված են նյութերի անգլերեն և հայերեն ամփոփումները:

«Հայկական ծագումնաբանություն» պարբերական հրատարակության առաջին հատորը գիտական լուրջ հայտ է, նորանոր արխիվային փաստաթղթերի և քիչ ծանոթ և անծանոթ հայագիտական նյութի կարևոր մի սկզբնաղբյուր: Լիահույս

ենք, որ այն շարունակելու է իր ուղին՝ նյութերի և հեղինակների
աշխարհագրության է՛լ ավելի մեծ ընդգրկմամբ ու հատկապես
հայաստանցիների առավել գործուն մասնակցությամբ:

ԱՐԾՎԻ Հ. ԲԱԽՉԻՆՅԱՆ
ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Բ.Գ.Թ.
artsvi@yahoo.com